

Ursa minor

Ursan jaostojen tiedotuslehti

4/96

ISSN 0780-7945

TERVEISIÄ CYGNUKSELTA

Cygnus-tapaaminen oli heinäkuun lopulla ja pitkästä ajasta halojaosto oli vahvasti edustettuna. Suurin osa aktiivisimmista havaitsijoista oli paikalla ja henki halojaoston kokouksessa oli hyvä. Vastaava tunnelma muistuu vanhemmille konkareille Uuraisten Cygnuksen halokokouksesta vuodelta 1989. Nyt paikalla jaostolaisista olivat ainakin: Reima Eresmaa, Anne Jokinen, Jere Kahanpää, Jani Katava, Jorma Lameranta, Jarmo Moilanen, Veikko Mäkelä, Marko Pekkola, Marko Riikonen, Paula Sankelo, Eero Savolainen, Mika Sillanpää ja Marko Toivonen sekä koko joukko muuten asiasta kiinnostuneita. Seuraavassa asioita, joita oli esillä kokouksessa:

TAPEN KIRJAN TILAUS

Anne Jokinen järjesti vetäjä kautenaan Walter Tapen Atmospheric Halos -kirjan yhteistilauksen. Jälleen on mahdollisuus tilata kirjaa kimpassa. Niitä, jotka eivät ensimmäisellä kerralla sitä tulleet hankkineeksi ja asia kiinnostaa, niin tarttukaapa tilaisuuteen. Tapen kirja on alan merkkiteos ja edustaa alan nykytietämystä siitäkin huolimatta että viimeisen parin vuoden aikanakin on tehty uusia löytöjä. Kirja avaa mielestäni näkökulman halojen syvimpään olemukseen. Miksi ne näkyvät, niin kuin näkyvät. Populaarisuudestaan huolimatta Greenlerin Rainbows, Halos and Glories edustaa halotutkimuksen edellistä sukupolvea.

Kirjan hinta tulee olemaan 250 markan tienoilla. Ehkä vähemmänkin, jos tilaajia on enemmän. Mainittakoon, että esim. Akateemisen kirjakaupan kautta tilattuna kirja maksaisi noin 400 mk. Ilmoitelkaa minulle syyskuun loppuun mennessä, mikäli haluatte tilata kirjan, niin välitän tiedon Matti Suhoselle, joka on luvannut hoitaa tilauksen.

KEVÄÄN HAVAINTOPROJEKTI

Marko Pekkola kertoi jaostokokouksessa yleiseurooppalaisen projektin tilasta. Asiassa oli käynyt niin hassusti, etteivät saksalaiset kolleegamme olleet ymmärtäneet täysin projektin ideaa. Joukko suomalaisia huhtikuun havaintoja meni Saksaan melko lailla raskaalla systeemillä koodattuna. Näitä havaintoja ei ole ilmeisesti aloitettukaan käsitellä. Myöskään saksalaiset eivät sitten ilmeisesti ole tehneet piirroksia suomalaisella systeemillä toukokuussa. Projektista opimme sen, että saksalainen systeemi ei sovi suomalaisille, vaikka muutama hyvä idea sieltä onkin poimittavissa.

Jäämme odottamaan, tuleeko Saksan suunnalta minkäänlaista raporttia huhtikuulta. Toukokuun havainnoista päätimme, että vähän laajempi katsaus Ursa Minorissa riittää. Se lienee odotettavissa seuraavaan eli lokakuun numeroon. Jukka Ruoskanen ja Marko Pekkola ovat luvanneet hoitaa asian.

RARITEETTIKOMITEA

Harvinaisten halojen havaintojen arviointiin perustetaan työryhmä. Idea on lainattu lintuharrastajilta, joilla on harvinaisuuksien arviointia varten oma toimiva systeeminsä. Rariteettikomitea on meillä vain työnimi, sillä RK on lintuharrastajien käyttämä nimitys. "Halojen arviointiryhmä" tai joku muu vastaava voisi olla meidän käyttämämme nimitys.

Tavoitteena on antaa arvioiduille havainnoille arvoa, onhan ne tieteelliseen tutkimukseenkin käytettävää materiaalia. Idea sai lämpimän kannatuksen Cygnuksella olleilta havaitsijoilta. Havain-

tojensa arvioittaminen tulisi olemaan todennäköisestivapaaehtoista. Ryhmän suunnittelu jäi pääkaupunkiseudulla toimivien harrastajien tehtäväksi. Lintuharrastajilta onkin saatu arvokasta tietoa heidän toimintatavoistaan. Jaostonvetäjän työkaveri Visa Rauste on toiminut RK:ssa nelisen vuotta. Näin meidän ei tarvitse keksiä pyörää uudelleen omaa ryhmää organisoitaessa.

Arviointiryhmä perustetaan ja arvioinnin vapaaehtoisuus on todennäköistä. Siksi kysynkin tässä kultakin havaitsijalta, oletteko valmiita antamaan havaintonne arvioitavaksi. Voitte ilmoitella siitä minulle haluamallanne tavalla. Tieto tietenkin on luottamuksellinen.

Hyväksytyistä havainnoista tullaan julkaisemaan listaa säännöllisesti. Hylätyistä havainnoista lähetetään havaitsijalle ilmoitus perusteluineen ja mahdollisine ohjeineen vastaisuuden varalle. Tarkempaa tietoa arviointiryhmän toiminnasta tulee sähköpostitse sekä seuraavassa Ursa Minorissa. Kommentteja ja ideoita asian tiimoilta voi lähetellä jaostoon.

SÄHKÖPOSTI JA VERKKO

Oli myös puhetta siitä, että sähköisiä kanavia käytetään enemmän jaoston viestinnässä. Sähköpostin käyttö tiedotuksessa lisääntyy ja esimerkiksi tämä Cygnus-kuulumisia sisältävä osuus on suppeammassa muodossa lähetetty jaoston postituslistalle. Tärkeät osoitteet ovat:

halot@ursa.fi	jaostonvetäjän osoite
halo.list@ursa.fi	jaoston postituslista

Vaikka jälkimmäistä osoitetta käyttääkin pääasiassa vetäjä, niin toki se on kaikkien käytettävissä. Varsinkin kun tässä lähikuukausina Ursan verkkoyhteydet parantuvat, niin listaa voidaan käyttää ihan aitoon keskusteluunkin. Nytkin, jos kenellä on yhteistä kerrottavaa koko jaostolle, niin alempaan osoitteeseen voi vapaasti postittaa viestejä.

Mikäli sinulla on uusi sähköpostiosoite tai osoitteesi on vastikään muuttunut ja haluat olla listalla mukana, niin kerropa tietosi jaostonvetäjälle. Kuitenkaan emme unohda verkkojen ulottumattomissa oleviakaan. Ursa Minoreihin on tarkoitus laittaa pieni kooste siitä, mitä jaoston listalla on edellisinä kuukausina keskusteltu.

Sähköpostilistoista kerrottakoon myös ilmakehäoptiikan postituslista METEOPTIC, jossa on ajoittain hiukan haloasiaakin. Listalle liitytään lähettämällä viesti osoitteeseen:

listserv@listserv.funet.fi

ja liittämällä viestiin tekstirivi: SUBSCRIBE METEOPTIC Oma Nimi.

Lähitulevaisuudessa myös halojaosto saanee oman WWW-kotisivun. Mm. vetäjä, Anne Jokinen ja Jarmo Moilanen suunnittelevat sisältöä. Projektiin saavat halukkaat tulla mukaan.

MUUTA

Cygnuksen kokouksessa kerrottiin myös havaintokuulumisia, joista tarkemmin kesä-heinäkuun havaintokatsauksen yhteydessä. Kuultiin myös lyhyet kommentit Marko Pekkotalta Etelämanner- ja Marko Riikoselta Siperia-matkaprojekteista. Lopuksi katseltiin halokuvia, joita muutamalla havaitsijalla oli mukanaan. Kokouksen aikana olisi ollut mahdollisuus uuteen havaintoennätykseen. Taivaalle ilmestyi sivuaurinko sekä 22° rengasta. Jos vain kaikki paikalla olijat olisivat kirjanneet

halon havainnokseen, niin yhtäaikaisten havaitsijoiden määrä samalla paikalla olisi rikottu kirkkaasti. Nyt todennäköisesti Hollolan Cygnuksen ennätys pysyy vielä.

Jaostokokouksen ohessa innokkain ydinjoukko jaostolaisia vietti tuntikausia laiturin päässä keskustellen tärkeistä haloasioista. Anne Jokinen järjesti halo-opastusta kuvien kera aloitteleville havaitsijoille. Saa nähdä, saammeko lähitulevaisuudessa joukkoomme uusia havaitsijoita.

LOMAKKEET LOPUSSA?

Alkaako lomakkeet loppua? Ruoskasen Jukka kertoi, että viimeeksi lomakkeita toimitettiin kevään projektin yhteydessä. Ilmeisimmin lomakkeet alkavat loppua aktiivisimmilta havaitsijoilta. Pyytäkää lisää, niin lähetetään.

PROFESSORI EARLE RIPLEY SUOMEEN

Toinen Saskatoonin näytelmän havaitsijoista professori Earle Ripley on tulossa Suomeen ensi vuoden toukokuussa. Yritämme mahdollisesti järjestää pientä tapaamista tuolloin, mutta asiasta jatkossa enemmän.

POIMINTOJA KESÄ-HEINÄKUULTA

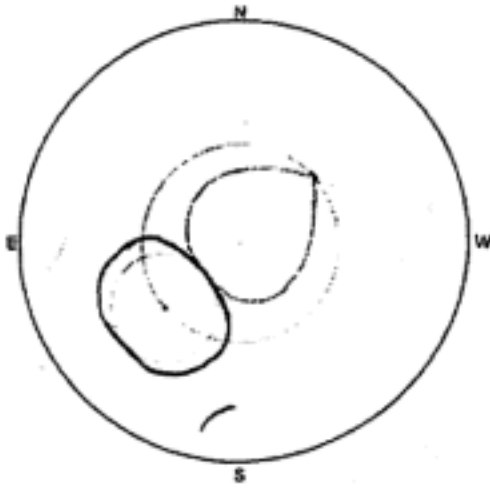
Kesä-heinäkuun katsauksessa ei ole kaikkia havaintoja. Osittain vetäjävaihdoksen vuoksi (osa materiaalia on Jukalla) sekä osittain sen vuoksi, etteivät havaitsijat ole yksinkertaisesti ehtineet postittaa havaintojaan jaostoon. Käsilläni on seuraavien havaitsijoiden materiaali:

	kesä	heinä
Simo Aikioniemi	x	x
Sami Haapanala	x	x
Ilkka Helenius	+	
Reima Eresmaa	x	x
Anne Jokinen	x	
Petteri Kankaro	+	
Jani Katava	x	x
Timo Kinnunen	+	
Ismo Luukkonen	x	
Veikko Mäkelä		x
Martti Penttinen	x	x
Marko Riikonen	+	+
Jukka Ruoskanen		+
Paula Sankelo	x	
Eero Savolainen	x	x
Mika Sillanpää	x	+
Marko Toivonen	x	x
Teemu Öhman	x	x

* = normaalit havainnot (A ja/tai B)

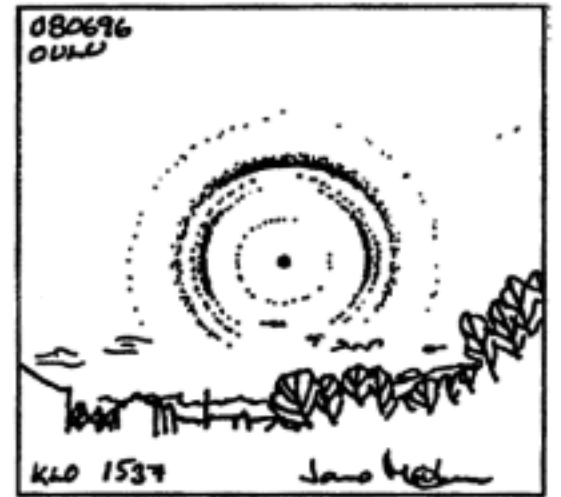
+ = vain yksi tai muutama B-lomakehavainto tullut

Tavanomaisten halojen suhteen ilmeisesti pohjoisempi Suomi (Kokkola, Oulu, Savukoski) on ollut paremmassa asemassa. Kesäkuussa eteläsuomalaisien havaintokeskiarvo oli noin 15 näytelmän luokkaa ja pohjoisessa lähempänä 20:tä tai ylikin. Heinäkuussa tilanne on vieläkin selkeämpi. Kun Etelä-Suomessa revittiin kymmenkunta näytelmää, niin Keski- ja Pohjois-Suomessa päästiin lähemmäksi 20:tä, Teemu Öhman jopa 26 näytelmään.

Vasemalla: Petteri Kankaron 3.6. näytelmä Merimaskussa.

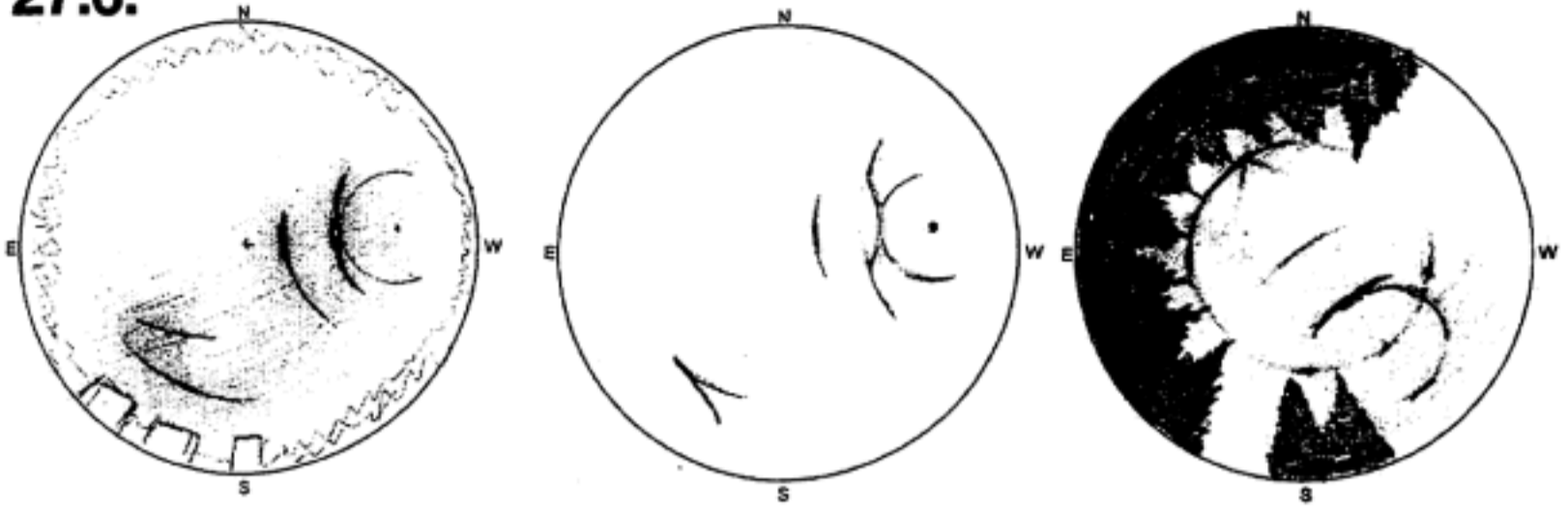
Oikealla: Jarmo Moilasan Pyramidinäytelmä Oulussa 8.6.

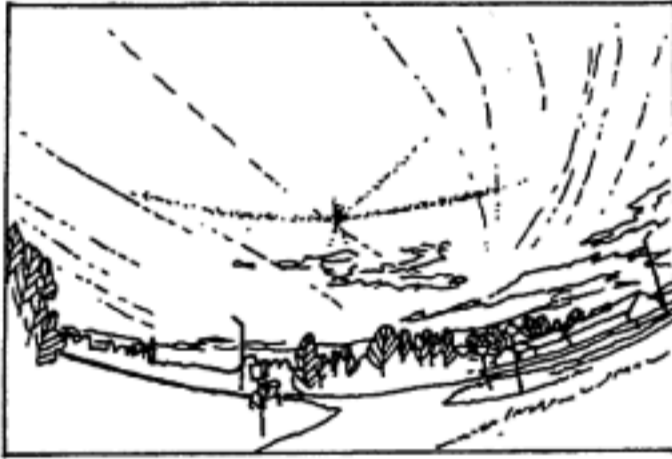
KESÄKUU

- 3.6.** Petteri Kankarolla Merimaskussa komea all-sky-näytelmä, jossa mm. 46° alla sivuavat, hienot Wegenerit ja vasta-aurinko kirkastumana HR:llä. Samana päivänä läntisessä naapurimaassamme Nyköpingin (eikös paikkakunta tunneta jostain historiallisesta näytelmästään) ympäristössä Marko Toivonen havaitsee 22R:n ja ylläsivuavan ohella 46° alla sivuavan.
- 4.6.** Timo Kinnunen havaitsee Orimattilassa 22R:n, sivuavien ja SAurin ohella horisonttirenkasta vastapuolella sekä lyhyet Wegenerit. Harmillista, ettei Timolla ole valokuvia eikä kukaan muu onnistunut näkemään samana päivänä kovaa kamaa. Lahden suunta tarvitsisi vahvistusta havaintoverkkoon
- 7.6.** Savukoskella Simo Aikioniemi nappaa yksinäisen 46° allasivuavan.
- 8.6.** Kesäkuun lämpimät päivät saapuvat Helsingiin ja Riikonen ja Mäkelä kuvailevat Helsingissä Ursan vanhalla toimistolla ja rannassa himmeää 23° parroidia. Oulussa Moilanen panee enemmän kuin kaksinverroin paremmaksi. Melkein kokonainen satsi pyramidirenkaita: 9R, 18R, 20R, 23R ja vieläpä kuvista löydetty 35R. Näiden päälle vielä 23° parroidi ja 18° lateraalikaari. Moilanen oli ajellut halojen perässä Kiimingin suuntaan, mutta kuvien tarkastelu myöhemmin paljasti, että näytelmä oli ollut Oulussa parhaimmillaan.
- 9.6.** Reima Eresmaa havaitsee Orivedellä lyhytaikaisen 120° SAurin.
- 10.6.** Lämmin jatkuu Hesassa (mikä tänä kesänä onkin ollut harvinaista ennen elokuuta). Riikonen ja Sillanpää poimivat 23° parroidin, MR Helsingissä ja MS Espoossa. Kirkkaus oli muikea nelonen ja värit kauniit. Sillanpää kommenttisarake kertoo: "Huh!". Näytelmässä oli myös horisonttirenkaskehitystä kohti Auringon vastapistettä. Moilanen kuvailee Kempeleellä ostosparatiisi Zeppeliinin pihalla ja lähistöllä noin $3 \times 4.5^\circ$ ellipsia.
- 12.6.** Nyt on vuorostaan Savukosken taivaan vuoro saada 23° parroidi. Simo Aikioniemi kommentoi lämpötilan olleen $+21^\circ\text{C}$. Näytelmässä on myös HR-kehitystä.
- 18.6.** Moilanen asialla Taivalkosken Alkon pihalla. Saaliina pikku pätkä 46° allasivuavaa Ci-kuitussa.
- 26.6.** Simo Aikioniemi ja Ilkka Helenius havaitsevat 23° parroidin Savukoskella. Simolla näkyi lisäksi pätkä 23° rengasta ja 18° lateraalikaari. 23° tavara näkyy Simon kuvissa, mutta hän harmittelee 18° kaman katoamista ennen kuvien ottoa.

27.6.

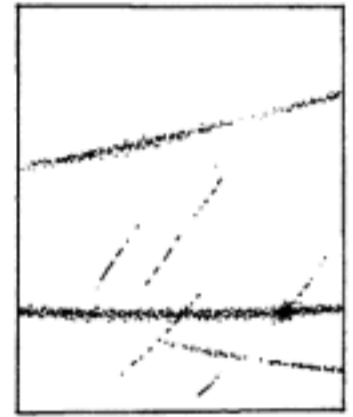

Vasemmalla: Teemu Öhman, Oulu, klo 18.05. Keskellä: Paula Sankelo, Oulu, klo 18.20. Huomaa ala-aurinkokaari vasemmalla alhaalla. Oikealla: Simo Aikioniemi, Savukoski, klo 15.45.

Vasemmalla; Jarmo Moilanen, Oulunsalo klo 18.05.

Oikealla: Jarmon piirros Teemu Öhmanin klo 18.00 valokuvan pohjalta. Yllä Wegener, keskellä HR ja alla ala-aurinkokaari.

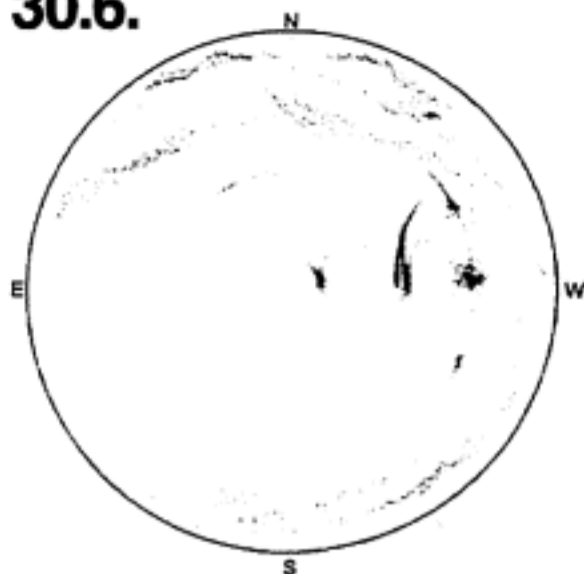

27.6. Oulun kova päivä. Tällä kertaa Oulu veti ehkä Oulunsaloakin pitemmän korren. Oulussa Teemu Öhman ja Paula Sankelo havaitsivat perushalojen ($22^{\circ}R$, 22° yllä, $46^{\circ}R$, 46° yllä, HR ja ZYK) ohella Parryn, 120° sivuaurinon ja Wegenerin pätkän. Kovin juttu kuitenkin on ala-aurinkokaari, jonka Paula onnistui näkemään visuaalisesti. Varmistus tälle löytyy Teemun valokuvista. Teemu ei kuitenkaan huomannut visuaalisesti muotoa, mikä tietenkin kaveria harmittaa, kun tapaus on jo toinen saman vuoden sisään eli Teemun 27.4. kovan näytelmän kuvista löytyi myös ala-aurinkokaari. Siltikin kova saavutus yhdelle havaitsijalle. Paulan suoritus on ehkä vielä parempi. Tyttö on havainnut vasta puolitoista kuukautta ja onnistuu nappaamaan pari kovaa muotoa (Parry ja AAK). Hyvä, Paula!

Ei Moilanenkaan jäänyt nuolemaan näppejään muutaman kilometrin päässä Oulunsalossa. Parryn ja 46° allasivuavan ohella esiin marssiin vasta-aurinkokaarien armaada: Wegenerin pätkä, Greenlerit selvässä tiimalasimuodossa sekä Trickerit. Kaikki tosin lyhyinä lähellä VAur-pistettä. Näiden lisäksi melko varmasti HR:llä näkyy myös kirkastumaa ja väriä jonkun matkan päässä VAur-pisteestä eli kyseessä lienee toinen Liljequistin sivuaurinko. Jarmon kuvissa kiinnostavaa oli, että ylläsiuvaava ja Parry näkyivät toispuoleisina ja hämmästyttävän terävinä verrattuna $22^{\circ}R$:ään.

Pohjoisempanakaan, Savukoskella, ei näytelmä jää heikoksi. Simo Aikioniemi kuittaa havainnokseen lähes täyden HR:n, 120° SAurin, selvät Wegenerit ja vasta-aurinon. Tässä vaiheessa Auringon puoli oli vielä vaisu, mutta ilmeistyipä se Parrykin hiukan myöhemmin näkyviin. Siis kaiken kaikkiaan varsin saman tyylistä tavaraa kuin Oulun seudullakin.

30.6.

Vasemmalla: Mika Sillanpää,
Espoo, klo 18.00–20.

Oikealla: Timo Kinnunen,
Kirkkonummi, klo 18.30.

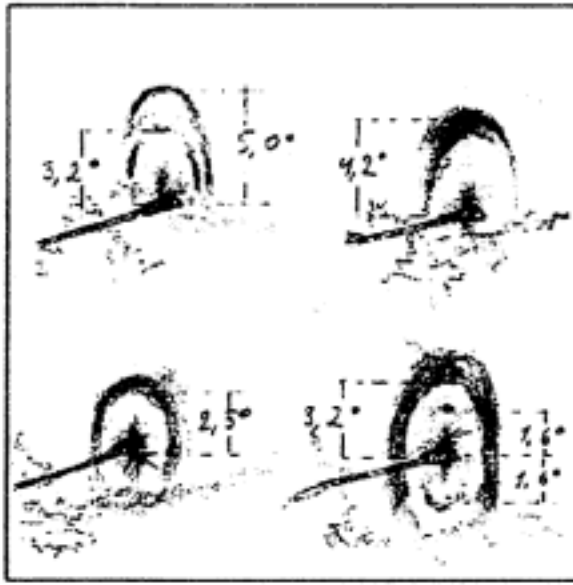
- 30.6. Ismo Luukkonen havaitsee HR:n pätkiä ympäri taivasta sekä Parryn kaaren Turussa. Petteri Kankarolla Merimaskussa on näytelmä vielä parempi. Petterillä näkyi Parryn lisäksi Wegenerit, 120° SAur ja mahdollisesti Liljequistin sivuauringot.

Kinnunen ja Riikonen ajelevat autolla halojen perässä Kaj Mustikkamäen hälytyksen perusteella. Kirkkonummen ja Espoon rajalla parivaljakolle ilmestyy ylläsivuavan seuraksi Parry. "Kevythalokompleksiä" kruunaa ylhäällä ZYK ja 46° renkaan pätke erillään siitä. Mika Sillanpää panee edellä mainittuja hiukan paremmaksi. Espoossa vähän ennen em. havaintoa paljastuu Parryn ohella myös 46° alla ja Wegenerin pätke. Pääkaupunkiseudun näytelmässä aiheuttajana oli varsin pienialainen pilvivyöhyke.

HEINÄKUU

Heinäkuuta näyttää karakterisoineen muutama ellipsinäytelmä.

- 9.7. Moilanen merkitsee muistiin Pudasjärvellä 46° allasivuavan.
- 14.7. Mika Sillanpää ottaa kuuikauden ensimmäisen ellipsihalohavainnon Espoossa. Yksi valkea ellipsi, pystysäde $4,7^\circ$.
- 22.7. Parroidit tulevat taas. Simo Aikioniemi havaitsee Savukoskella ensin HR:n ja 120° Saurin. Reilun tunti myöhemmin HR on lähes täysi, mutta 120 :set puuttuvat. Sen sijaan Auringon ylle ilmestyy 23° parroidi, joka myöhemmin saa seurakseen vielä pätjän 23° rengasta. Päivän päätteeksi kuin sokeri pohjalla ilmestyy $2-2,5^\circ$ pystysäteinen ellipsi.
- 24.7. Parroidivuorossa on Helsinki ja Espoo. Espoossa Sillanpää havaitsee heikkoa 23 :sta. Samaan aikaan Helsingissä Riikonen ja Ruoskanen tekevät samaa. Parroidi keikkuu taivaalla tunnin verran melko heikkona. Lopussa halo muuttuu 23° renkaaksi. Samaa tavaraa näkyy myös pohjoisessa eli Savukoskella Simo Aikioniemi katselee 23° parroidin ja renkaan yhdistelmää. Iltapäivällä myös HR pitenee puolen taivaan mittaiseksi.
- 25.7. Aikioniemellä edellistä päivää klassisempi näytelmä: Hyvin kehittynyt $22R+$ sivuavat-yhdistelmä. HR jatkuu Auringosta vastapiteen ohi ja 120° etäisyydellä mukana on sivuaurinko. Espoo Sillanpää pamauttaa ellipsimarkkinoille taas uutta löylyä. Aamulla klo 8.45–9.15 välillä kuvatussa näytelmässä näkyy eri aikoina useita erikokoisia ellipsejä,

Mika Sillanpään ellipsipiirroksia valokuvien mukaan 25.7. Espoossa. Vasemmalla ylhäällä klo 9.05, oikealla ylhäällä klo 9.10, vasemmalla alhaalla klo 8.50 ja oikealla alhaalla klo 9.15.

mahdollisesti jopa viisi erilaista. Pystysäteet vaihtelivat välillä $1,6-5,0^\circ$. Mika oheisti jaostolle lainaan näyttävän sarjan kuvia näytelmästä.

Veikko Mäkelä

ENGLISH SUMMARY

Halo section had a meeting in Cygnus 96 summer meeting. In the few last year the participation of halo activists have been low, but in this time many of the most active members of the network were present. The topics of meeting were eg. ordering Walter Tape's book Atmospheric halos, the spring observation project, workgroup for checking rare halo observations and email/network communication between halo observers. The section is planning a workgroup for checking rare halo observation. The model of this idea is taken from bird watchers. Bird amateurs have a well working system for evaluation of rarity observations.

The observation season June-July was quite nice. Several pyramidal displays were seen. The best of these was Jarmo Moilanen's set of pyramidal halos (9° , 18° , 20° , 23° and 35°) in Oulu. The 35° ring was found from photographs. The other displays (8th, 10th, 12th and 26th June and 22th and 24th July) were mainly 23° parroid displays. During this two-month period also four elliptical halo displays were seen. The most interesting is 25th July display observed by Mika Sillanpää in Espoo. In a half hour period several different sized ellipses were seen. There are perhaps five different diameters. The vertical radius varied in range $1,6^\circ-5,0^\circ$.

The best day was 27th June in Northern Finland. Teemu Öhman ja Paula Sankelo observed in Oulu eg. Parry arc, 120° parhelion, Wegener anthelic arc and subhelic arc. Teemu found the last one from photograph, but Paula saw it also visually. This is not bad result for observer, who have begin to observe just one and half months ago. Jarmo Moilanen observed in Oulunsalo just few kilometers from Teemu and Paula. On Jarmo's photographs there are eg. Wegener, Tricker and diffuse anthelic arcs and Liljequist parhelion. In Savukoski Simo Aikioniemi saw Parry, 120° parhelion, Wegener arcs and anthelion.

30th June in Southern Finland there were seen Parry arc, Wegener anthelic arcs. and probable Liljequist parhelion. Observers were Ismo Luukkonen in Oulu (Parry), Petteri Kankaro in Merimasku (Parry, Wegener, Liljequist?), Mika Sillanpää in Espoo (Parry, Wegener) and Timo Kinnunen & Marko Riikonen in Kirkkonummi (Parry).